

КРИТИКЕ О БОШКУ ТОКИНУ У КОНТЕКСТУ ЗЕНИТИЗМА

САЖЕТАК: У раду се анализирају критички прикази у којима је писано о Бошку Токину као припаднику авангардног правца зенитизам. Изворни текстови излажу се најпре према хронолошком критеријуму, а потом се тематски деле у четири целине – критике о Токнну као сараднику зенитизма и његовог гласила, критике о Токнну као потписнику зенитистичког манифеста и иступа из покрета, критике о Токиновим текстовима који су изашли у часопису *Зенић* и критике о Токнновим зенитистичким текстовима у страним књижевностима. Према томе се запажа у којим је годинама највише писано о Токнну у контексту зенитизма, који је сегмент нишчевог зенитистичког рада највише обрађиван, са ког аспекта и од којих аутора. Закључује се да је однос критике према зенитистичком раду Бошка Токна аналоган критичкој мисли о авангардној књижевности уопште.

Кључне речи: Бошко Токии, зенитизам, часопис *Зенић*, авангарда, критичка мисао.

1. Критички текстови у којима се анализирају дела Бошка Токина као припадника авангардног покрета зенитизам настајали су од 1921. до 2012. године.

Критике из 1921. године могу се поделити у две целине: у првој се налазе критике о Токиновом делу манифеста зенитизма, а у другој критике о Токиновим текстовима који су изашли у првом броју часописа *Зенић*.¹

Ипак, овој подели не припадају две критике које је написао Љубомир Мицић после Токинових иступа из зенитизма.² У првој је Мицић навео да је у преписци са Токином његове идеје у вези са *Зенићом* „енергично одбијао и одбацивао”, те да је Токин иступио због тога што није могао да „освоји” *Зенић* (Мицић 1921а: 556). У другој, оснивач зенитизма, такође, тврди да се расправа из њихових писама претворила у „буран раскид”, а да је настала „јер

¹ Бошко Токин је, поред Љубомира Мицића и Ивана Гола, аутор *Манифеста зенићизма*. Текстове у часопису *Зенић* објављивао је од 1. до 6. броја.

² Токин је из зенитизма иступио најпре самостално, о чему је писао у тексту *Мож зенићизам* (в. Токин 1921: 539–541). Затим је потписао изјаву којом је, заједно са Алемом Брауном, Милошем Црњанским, Станиславом Краковом, Душаном Матићем, Растком Петровићем и Станиславом Винавером, прекинуо сарадњу са оснивачем покрета и уредником часописа *Зенић* – Љубомиром Мицићем (в. Токин 1921: 414).

хтеде (Токин) на мојим леђима и раду да искочи, да се продуцира, мистифицира и напoкoн јавним путем лаже и вређа” (Мицић 1921б: 14).

Српски књижевни гласник, *Југословенска њива* и новосадско *Јединство* обавештавају о изласку зенитистичког манифеста и у тим приказима манифест цитирају, па се у првом часопису налази Токинов исказ: „Треба бити барбар... Ми смо Југословени барбари... Барбар+аристократа+метакозмичар+надреалиста=зенитиста” (Н. Д. 1921: 477). У *Југословенској њиви* о Токиновом делу манифеста закључује се да је писац „расно емотиван”, што указује на то да је закључак донет на основу истог исказа који је издвојен у претходном гласилу (Томашевић 1921: 153–154). У трећем приказу, из Токиновог дела наводи се опет исто: „Треба бити барбар... Ми смо Југословени барбари... Барбар+аристократа+метакозмичар+надреалиста=зенитиста” (*Јединство* 1921: 3).

Критички прикази првог броја *Зеница* позитивно оцењују једино текст Бошка Токина о Ивану Голу (в. Ред Трибуна 1921: 3; Рес. Каваја 1921: 3–4).

Током 1922. године неки критичари пишу о Токину као једном од најважнијих сарадника покрета зенитизма и гласила тог покрета. Тако га Јанош Маце назива „теоријским и критичким ослонцем покрета” (Маце 1922: 1012), а Владимир Мартеланц у тришанском часопису *Училишки листи* међу најактивније сараднике зенитизма, поред Љубомира Мицића, Ивана Гола, Станислава Винавера и Милоша Црњанског, убраја и Токина (Мартеланц 1922: 12). У словеначком часопису Антон Дебељак анализира Токинов *Дијалог I* из трећег броја *Зеница*, као пример синкретизма књижевног и ликовног стваралаштва (Дебељак 1922: 296).

Овакав интезитет објављивања чланака о Токину као зенитисти у току једне године није се поновио у наредним годинама.

Раде Драинац је 1923. године писао о Токину као најважнијем зенитисти поред Љубомира Мицића и Растка Петровића, док је 1938. године Токина стављао на последње место у низу сарадника зенитизма: „У Зениту почињу да сарађују подједнако потоњи експресионисти Станислав Винавер, као и Растко Петровић (овај је чак и уредник Зенита из Париза), Милош Црњански, па и први српски дадаиста Драган Алексић, Бошко Токин и др.” (Драинац 1923: 6; Драинац 1938: 84).

Године 1961. Јован Кршић убраја Токина међу потписнике *Манифеста зенитизма*, уз Љубомира Мицића и Ивана Гола, као и међу припаднике београдске групе (Станислав Винавер, Растко Петровић) која је иступила из овог авангардног покрета (Кршић 1961: 170).

Осамдесетих година о Бошку Токину у контексту зенитизма пишу значајни књижевни историчари и критичари, што се наставља у наредне две деценије у још већем интезитету.

Предраг Палавестра и Јован Деретић 1979. и 1983. такође наводе Токина као потписника зенитистичког манифеста (Палавестра 1979: 148; Деретић 1983: 522).

Најзад, 1979. Радован Вучковић пише о значају зенитистичких текстова Бошка Токина, поред тога што се осврће и на *Манифест зенијизма*. Аутор сматра да је „укупна тежина и значај Токинових радова објављених у првих шест бројева Зенита знатно изнад оне Мицићевих” (Вучковић 1979: 369).³ Као један од разлога за такав став наводи концепцију коју Токин истиче у својим текстовима, а због које се у часопису окупљају значајније младе снаге тадашње српске књижевности (Вучковић 1979: 263). Најбољи пример за то је текст *Млади реакционари и нови дух* (Вучковић 1979: 263). У другим текстовима Вучковић види како Токин наставља идеје о експресионизму и кинематографији „настојећи да нашег читаоца обавештава шта се у тој области дешава на страни”, и како у чланку *У ајмосфери чудеса* прецизира неке раније мисли о новим покретима као манифестацији новог техничког и сложеног времена (Вучковић 1979: 369–370). Поред тога, Вучковић пише да је Мицић „експлоатисао” неке идеје нашег зенитисте. На пример, Токинову мисао о специфичности наше културе коју таквом чини положај између истока и запада Мицић неколико година касније „доводи до апсурда” (Вучковић 1979: 367).

Године 1981. Радомир Константиновић такође не анализира Бошка Токина само као потписника програмског текста зенитизма и изјаве којом иступа из тог авангардног покрета, него и као аутора „теорије о надгенију и генију”, коју је изнео у тексту *Сунце и џеније. Човек-сунце*, објављеном у петом броју часописа *Зениј*. Наспрам Токинове теорије, Константиновић закључује да „једини геније који Токина опседа јесте геније динамичности, која разара сваког генија”, те да „ту нема места за ‘расно’ Љубомира Мицића, као балканско-српско барбарогенијство” (Константиновић 1981: 327–328).⁴

Након неколико година Палавестра поново пише о зенитистима, те их укључујући и Токина, издваја као прву групу писаца која је прихватила прекретничку улогу Димитрија Митриновића (Палавестра 1986: 52).

Гојко Тешић 1991. године најпре помиње Бошка Токина као једног од многих сарадника зенитизма, а потом истиче детаље у вези са иступом писаца

³ Радован Вучковић сматра значајним следеће Токинове текстове из зенитистичке фазе: *Евројски џесник Иван Гол. Драма. Млади реакционари и нови дух. Позоришње у ваздуху. У ајмосфери чудеса. Сунце и џеније. Миерендорф: Хајне их гас кино. Канудо о кинематографију. Дијалој. Коментиа Понс-Винеке, Земља и Зениј. Рим – Кујола Свејој Пејра* (в. Вучковић 1979: 369).

⁴ Радомир Константиновић, такође, издваја примере из Токинових прозних дела у којима писац апострофна Љубомира Мицића, те налази да у причи *Аласка* и у роману *Теразије* „хуморно и пронично” алудира на Мицићев „барбарогенијски национализам” (Константиновић 1981: 328).

из покрета и закључује да спор између њих и Љубомира Мишића „нема естетску конотацију” (Тешић 1991: 293–294).

Године 1996. излази зборник *Српска авангарда у њериодици*, у којем се Токин као зенитиста посматра из три различита угла. Кринка Видаковић Петров налази да је Гиљермо де Торе у књизи *Европске авангардне књижевности* писао о Ивану Голу на основу Токиновог чланка о овом писцу, који је из првог броја *Зеница* преведен и објављен у француском часопису *Нови гух*: „Када пише о антологичару, занимљиво је да то чини ослањајући се на текстове Бошка Токина” (Видаковић Петров 1996: 335). Поново се цитира део из Токиновог манифеста који је цитиран двадесетих година, па Богдан Косановић упућује на Токинов програмски став: „Треба бити барбар. Бити барбар значи: почетак, могућност стварања” (Косановић 1996: 442). Ирина Суботић, између осталих типографских и ликовних решења зенитистичких издања, тумачи портрет Бошка Токина, чији је аутор Славко Воркапић (Суботић 1996: 443).

Исте године када излази овај зборник, Палавестра други пут у распону од десет година пише како су зенитисти први прихватили прекретничку улогу Димитрија Митриновића (Палавестра 1996: 12).

У анализи из 1998. године Видосава Голубовић се осврће на текстове *У атмосфери чуда* и *Мој зеницизам*, те их наводи као примере у којима се види да су „динамизам и надреализам појмовно и семантички надређени појавама и правцима кубизам, футуризам и експресионизам”, и да се динамизам и надреализам „могу подвести под опште тенденције модерне и авангарде” (Голубовић 1998: 100). Тема анализе су Токинова два *Дијалога*, која су изашла у часопису *Зеница*. Садржај тих текстова ауторка анализира наспрам пишчевог естетског и поетског доживљаја стварности, дакле не наспрам поетичких начела, а у форми „дијалога другог ступња” и у употреби унутрашњег монолога види утицаје Метерлинка и Дижардена на Бошка Токина (Голубовић 1998: 100–102). Голубовић на крају додаје да „јаку симболистичку инспирацију са примесама естетизма и импресионизма допуњује футуристичка склоност ка експерименту и интермедијално стапање са филмом” (Голубовић 1998: 104).

Део Токиновог *Манифеста зеницизма* који претходни аутори нису издвојили, издваја Радован Вучковић 2006. године: „Аналитички је интониран почетак Токиновог дела *Манифеста зеницизма*, у коме говори да су ‘кубизам, футуризам и експресионизам у ствари три израза једног те истог покрета’ и настоји да у зенитистичком неопрIMITивизму види њихову синтезу којом се ови превазилазе, тј. зеницизам, по њему, ‘сједињује и прекувава у себи све раније’” (Вучковић 2006: 308). Вучковић сматра да се Токинов део одваја од Мишићевог и донекле од Головог „аналитичношћу и трезвеношћу” (Вучковић 2006: 308). Поред тога, два *Дијалога* аутор тумачи

као „апстрактна естетичка размишљања местимично обојена иронијом и хумором” (Вучковић 2006: 319).

Након годину дана Марија Циндори Шинковић пише о Токиновом односу према мађарској књижевној авангарди за време сарадње са часописом *Зенић*. Према њеним речима, Токин је сматрао да су зенитистима најближи активисти Кашаковог круга, што је резултирало намером библиотеке *Зенић* да објави Кашаков роман *Ломаче њевају* у преводу Бошка Токина (Циндори Шинковић 2007: 216–228). Поред тога, ауторка наглашава да Токин у *Зенићу* „пише о мађарским темама, приказује часописе и авангардне покрете у мађарској књижевности и уметности” (Циндори Шинковић 2007: 216–228).

Најопширнија критика о зенитизму, те о Токину у контексту зенитизма излази 2008. године. Ирина Суботић и Видосава Голубовић пишу већ познато али и ново о зенитистичком манифесту, о иступу групе писаца из покрета, о Токиновим текстовима и његовом значају за зенитистички покрет и зенитистичко гласило. Ауторке зенитизам у Токиновом делу манифеста виде као „формулу синтетизма праваца и континената, при чему нагласак ставља на футуристичку естетизацију динамизма и на надреализам ослободен на традицију” (Суботић, Голубовић 2008: 25). О тексту којим су неки од сарадника иступили из зенитизма тврде: „Касније се испоставило да су ову изјаву написали С. Винавер и Б. Токин, а не и остали књижевници који су у то време били ван Београда” (Суботић, Голубовић 2008: 91). Пишу и о Токиновим текстовима, па сматрају да се писац у тексту *Позориште у ваздуху* „залаже [...] за актуелне форме, настале као одговор цивилизацијским тековинама, где се губе границе између тзв. високе и тзв. ниске уметности”, док у *Атмосфери чудеса* виде пишчево занимање за „ренесансизам, унутрашњи монолог и миракулизам” (Суботић, Голубовић 2008: 48, 25). Поред тога, И. Суботић и В. Голубовић истичу Токинову значајну улогу у преношењу знања о културним и књижевним појавама стране авангарде у *Зенић*: „Сарадња Б. Токина у Зениту обележена је многим видовим књижевног и уметничког искуства, стеченог боравцима у Француској и Италији [...] За појаву Бошка Токина тесно се везују први Зенитови сарадници из иностранства [...] Из тих разлога Токинови прозни, критички и есејистички радови у ‘Зениту’ већином носе печат његовог веома богатог и разноврсног предзенитистичког времена” (Суботић, Голубовић 2008: 375). Такође, наводе да Токин пише рецензије о страним књигама и часописима, као и да преводи стране писце за часопис, посебно са мађарског језика, да у 5. броју преноси „100 стихова интуиције” Ричота Кануда из часописа *La Revue del Epoque* преводећи и анализирајући оне делове који се односе на филм (Суботић, Голубовић 2008). У вези са Токиновим текстовима у страним авангардама, ауторке пишу о до тад већ поменутиим примерима – пишчевом чланку о зенитизму у мађарском часопису *Ма* и о тексту о Ивану Голу „који се може

сматрати веома важним ослонцем за одељак Де Торове књиге *Евројске авангардне књижевности*” (Суботић, Голубовић 2008: 139).

Годину дана потом Гојко Тешић се у делу *Српска књижевна авангарда* поново осврће на оне припаднике зенитизма које је Мицић „прогнао из часописа” (Тешић 2009: 150). Међу њих убраја Токина и упућује да о том „расколу” сведочи Токинов текст *Мој зенићизам* (Тешић 2009: 227).

У књизи *Увод у социологију српској надреализма* 2012. године Павле Миленковић истиче сличности поетичких начела Бошка Токина, кога назива представником *Зенића* за Београд, и Љубомира Мицића. Аутор најпре тврди да су једино ова двојица авангардиста „експлицитно варирали Ничеа”, а затим и да је између Токина и Мицића „постојао сродан поетски нерв, иста врста духовности и машинистичког сензибилитета” (Миленковић 2012: 44, 89). Поред тога, Миленковић у тексту *Позоришће у ваздуху* види „тачке додира зенитизма и футуризма”, а из текста *Сунце и џеније* ишчитава Токинову теорију о генију (Миленковић 2012: 90, 92).

2. Претходно хронолошки изложени текстови тематски се деле у четири пелине – критике о Токину као сараднику зенитизма и његовог гласила, критике о Токину као потписнику зенитистичког манифеста и иступа из покрета, критике о Токиновим текстовима који су изашли у часопису *Зенић*, критике о Токиновим зенитистичким текстовима у страним књижевностима.

2.1. Већина критичара који су писали о Токину као сараднику авангардног покрета зенитизам сматра да је Бошко Токин, поред Љубомира Мицића и Ивана Гола, најважнији сарадник зенитизма и зенитистичког гласила.

Неки критичари су га називали „ослонцем” покрета (Маце 1922: 1012), док су га неки као сарадника узгред помињали, после Љубомира Мицића, Ивана Гола, Станислава Винавера, Милоша Црњанског, Растка Петровића (Драинац 1938: 84; Тешић 1991: 293). Једино Раде Драинац спада међу прве и међу друге (Драинац 1923: 6; Драинац 1938: 84).

У три критичка приказа аутори су анализирали однос између Токина и Мицића. Радован Вучковић пише да је Мицић преузимао неке Токинове идеје, Константиновић сведочи да су се неке њихове теорије суштински разликовале, док Павле Миленковић сматра да су имали сличне поетичке импULSE (в. Вучковић 1979: 367; Константиновић 1981: 327; Миленковић 2012: 44).

2.2. Критичари који су писали о *Манифесћу зенићизма* наводили су Токина као једног од аутора, поред Љубомира Мицића и Ивана Гола (в. Кршић 1961: 170; Палавестра 1979: 148; Деретић 1983: 522).

У критикама о Токиновом делу манифеста најчешће је цитирана пишчева дефиниција „барбара” (в. Н. Д. 1921: 477; *Новосадско јединство* 1921: 3; Косановић 1996: 442). Ипак, Радован Вучковић и ауторке Ирина

Суботић и Видосава Голубовић нису анализирали само тај део манифеста, већ и онај у којем је Токин писао о зенитизму као синтези свих дотадашњих авангардних праваца (в. Вучковић 2006: 308; Суботић, Голубовић 2008: 25). Поред тога, Вучковић још издваја Токинов од Мишићевог и Головог дела због тога што је аналитичнији (Вучковић 2006: 308).

О иступу групе писаца из зенитизма међу којима је био и Бошко Токин, писао је најпре Љубомир Мицић. Оснивач зенитизма је оптужио Токина за тај иступ, јер је настао из њихове преписке, због тога што Мицић није усвајао Токинове идеје (в. Мицић 1921а: 556; Мицић 1921б: 14).

У каснијим критикама међу оне који су иступили убрајају се и Станислав Винавер, Растко Петровић, Милош Црњански (в. Кршић 1961: 170; Тешић 1991: 293). Међутим, Голубовић и Суботић тврде да су изјаву написали Токин и Винавер, док су остали сарадници у то време били ван Београда (в. Суботић, Голубовић 2008: 91).

Гојко Тешић наводи све ауторе који су потписани као иступници из зенитизма, и упућује на Токинов текст *Мој зенитизам* јер је тамо писац сведочио о расколу између покрета и групе писаца (в. Тешић 1991: 293; Тешић 2009: 150, 227).

2.3. Од свих Токинових текстова који су изашли у часопису *Зенит* критичари су најчешће писали о текстовима *У атмосфери чуда, Позориште у ваздуху, Сунце и теније, Дијалог I, II*.⁵

У првом тексту, по Вучковићу, Токин прецизира неке раније ставове (Вучковић 1979: 370). Из истог текста В. Голубовић и Н. Суботић, такође, издвајају појмове за које се Токин занимао и у другим радовима. Ти појмови су динамизам, унутрашњи монолог, миракулизам (Голубовић 1998: 100; Суботић, Голубовић 2008: 25).

Ауторке у другом тексту виде Токиново „залагање за актуелне форме” (Суботић, Голубовић 2008: 48), а Миленковић сматра да у тексту *Позориште у ваздуху* писац спаја зенитизам и футуризам (Миленковић 2012: 90).

На текст у којем Токин износи теорију о генију осврће се Миленковић и цитира га (в. Миленковић 2012: 92). Константиновић ту теорију упоређује са Мицићевим концептом генија и закључује да се од Токиновог разликује, јер је Токинов геније динамизам, а Мицићев – српско-балкански барбар (Константиновић 1981: 328).

Садржај и форму првог и другог Токиновог дијалога анализира Видосава Голубовић (1998: 104), а Вучковић у тим текстовима види пишчев

⁵ Поред њих, Токин је објавио следеће текстове у часопису *Зенит*: *Европски песник Иван Гол. Нове француске ревије, Роман Роланд, Млади реакционари и нови дух, Спирити реакционари и нови дух, Мирендорф: Хајне их дас Кино, Рим – Кујола Светиој Пејтра, Комедија Понс-Винке, Земља и Зенит, Канудо о кинематографи, Сунце и теније. Човек-сунце, Ајнијајн, Ма и мађарски покрет актиvizма, Марчело Фабри.*

хумор и иронију (Вучковић 2006: 319). Токинови дијалози су у једном приказу наведени као пример синкретизма књижевног и ликовног стваралаштва (в. Дебељак 1922: 296).

На основу свих текстова Бошка Токина који су објављени у часопису *Зенић*, Вучковић сматра да је Токинов значај већи од Мицићевог, а као један од разлога наводи пишечево истицање концепције по којој у зенитизму и гласилу тог покрета учествују писци младе генерације (Вучковић 1979: 263).

2.4. У критикама о Токиновим зенитистичким текстовима који су у вези са страним књижевностима пише се о утицају текста о Ивану Голу на шпанског књижевног теоретичара и критичара Гиљерма де Тореа, као и о сарадњи са мађарском књижевном авангардом.

Кринка Видаковић Петров (1996: 335) и И. Суботић и В. Голубовић (2008: 139) сматрају да је текст *Евројски њесник Иван Гол* утицао на Де Тореово виђење немачког писца које је изнео у књизи *Евројске авангардне књижевности*.

Веза са мађарском авангардом огледала се у Токиновим рецензијама и преводима мађарских аутора, о чему сведоче Марија Циндори Шинковић (2007: 216–228) и ауторке Голубовић и Суботић (2008: 139).

Поред тога, В. Голубовић и И. Суботић су мишљења да је Токинова сарадња са писцима страних авангардних књижевности, коју је отпочео пре оснивања зенитизма, допринела интернационалном карактеру покрета и гласила *Зенић* (Суботић, Голубовић 2008: 139).

3. Према хронолошком приказу критика о делу Бошка Токина у зенитистичком покрету закључује се да је о томе највише писано у години када је покрет основан и када су објављени први бројеви часописа *Зенић*. Следеће, 1922. године објављено је свега неколико критика, након чега у току једне године није излазило више од једне студије. До шездесетих, о Токиновој улози у зенитизму писао је једино Раде Драинац, 1923. и 1938. године, а 1961. о тој улози излази кратак осврт. Тек се од осамдесетих година студиозније пише о Бошку Токину у контексту зенитизма, и та пракса траје до 2012.

Према тематском приказу закључује се да је највише писано о Токиновом делу манифеста, као и о иступу из зенитизма. Та тема обрађивана је највише са књижевно- историјског аспекта, али се тумачила и са ликовног и са социолошког аспекта. Аутори који су најобухватније посматрали Токинов зенитистички рад јесу Радован Вучковић, Радомир Константиновић и Видосава Голубовић. Од свих критичких приказа негативни су једино они које је писао Љубомир Мицић.

4. Очекивана је бројност критичких текстова о зенитизму и о Токину унутар тог покрета објављиваних током 1921. и 1922. године.

Мицићеви напади на Токина, такође, не изненађују, јер је група писаца коју је Токин предводио оштро и јавно иступила из зенитизма вређајући покрет и оснивача покрета.

Ипак, показало се да разлози за иступ, о којима је Мицић у оптужбама писао, нису сасвим тачни. Како је у раду наведено, Мицић најпре пише да Токин није могао да „освоји Зенит” јер је његове идеје „енергично одбацивао”, а потом да је на његовом раду хтео „да се продуцира” (в. Мицић 1921а: 556; Мицић 1921б: 14). Ипак, из писама Бошка Токина Љубомиру Мицићу, те из часописа *Зенић*, види се да је Токинове идеје у првим бројевима *Зенића* Мицић прихватао. На пример, Токин је предложио и позвао већину сарадника часописа, писао је Мицићу које вести из страних књижевности треба да објави, предложио је да четврти број буде антологијски, односно да се свако од сарадника представи својим најбољим делом (в. Голубовић 1980: 11). О Токиновој улози у интернационалном усмерењу часописа пишу и Видосава Голубовић и Ирина Суботић у поменутој студији (в. Голубовић, Суботић 2008). Други критичари наводе да је Мицић чак преузимао Токинове идеје (в. Вучковић 1979: 367). Како је данас у науци о књижевности познато, Токина и остале писце групе која је иступила из зенитизма на иступање је навела Мицићева анимозност према свему што је друго и другачије од његовог, на пример, према другој нацији, култури, књижевно-уметничком правцу. Тако је Мицић сматрао да је зенитизам „решење”, а Токин да је „пут до решења” (в. Токин 1921а: 540).

Прикази Радета Драинца о Токину као припаднику зенитизма илуструју однос већине авангардиста према Токиновом целокупном раду, па док га двадесетих година признају, тридесетих пишчев рад или уопште не помињу или тек узгред. Тако је Драинац 1923. Токина уврстио међу најзначајније зенитисте, док га је 1938. узгред поменуо.

Токинов зенитистички рад се открива осамдесетих година, када и други авангардни писци и њихова дела. Такође, књижевни историчари и критичари који су највише допринели откривању авангарде, допринели су и откривању Токинове улоге унутар зенитизма.

Према томе, однос критике према раду Бошка Токина у авангардном покрету зенитизам аналоган је односу критике према авангардној књижевности уопште.

ЛИТЕРАТУРА

- Видаковић Петров, Кринка. 1996. „Авангарда: веза са Шпанијом”. У: Голубовић, Видосава (ур.). 1996. *Српска авангарда у њериодици*. Београд, Институт за књижевност и уметност: 331–334.
- Вучковић, Радован. 1979. *Поетика хрватској и српској ексцесионизма*. Сарајево: Свјетлост.

- Вучковић, Радован. 2006. *Војвођанска књижевна авангарда*. Зрењанин: Градска народна библиотека Зрењанин.
- Голубовић, Видосава. 1980. „Књижевни архив Љубомира Мишића. Писма Бошка Токина Љубомиру Мишићу”. *Књижевна реч* 152: 11.
- Голубовић, Видосава. 1998. „Два *Дијалога* Бошка Токина”. *Књижевна критика* 99–105.
- Голубовић, Видосава, Суботић, Ирина. 2008. *Зенић: 1921–1926*. Београд, Загреб: Народна библиотека Србије; Институт за књижевност и уметност; Загреб: СКД Просвјета, 2008. (Београд: Завод за издавање новчаница и кованог новца).
- Деретић, Јован. 1983. *Историја српске књижевности*. Београд: Нолит.
- Дебељак, Антоан. 1922. „Ликовно песништво”. *Љубљанци звон* 5: 290–296.
- Драинац, Раде 1923. „Зенитистичко предавање” *Самоуправа* 2: 6.
- Драинац, Раде 1938. „Напредна српска поезија у кязи”. *Осврћи* 71–86.
- Константиновић, Радомир 1981. „Бошко Токин игра уан-степ на страшном суду”. *Трећи пројрам* 49: 323–339.
- Косановић, Богдан. 1996. „Григориј Петњиков у Мишићевом Зениту”. У: Голубовић, Видосава (ур.). *Српска авангарда у периоду*, Београд, Институт за књижевност и уметност: 442.
- Кршић, Јован 1961. „На новим путевима”. *Израз* 8–9: 179.
- Маце, Јанош. 1922. „Зенитизам”. *Нејкелет* 17: 1011–1014.
- Мартеланц, Влаимир. 1922. „Зенитизем”. *Училињски лист* 2: 11–13.
- Миленковић, Павле. 2012. *Увод у социологију српског надреализма*. Нови Сад: Медитеран.
- Мишић, Љубомир. 1921а. „Зенитизам и његово налицје”. *Југословенска гива* 35: 556.
- Мишић, Љубомир. 1921б. „Зенић и наша књижевност”. *Зенић* 10: 13–14.
- Н. Д. 1921. „Манифест зенитизма”. *Српски књижевни гласник*. 6: 476–477.
- Палавестра, Предраг. 1979. *Критика и авангарда у модерној српској књижевности*. Београд: Просвета.
- Палавестра, Предраг. 1986. *Историја модерне српске књижевности*. Београд: Српска књижевна задруга.
- Палавестра, Предраг. 1996. „Од модернизма до авангарде”. У: Голубовић, Видосава (ур.). *Српска авангарда у периоду*. Београд, Институт за књижевност и уметност: 12–14.
- Ред Трибуна. 1921. „Зенит”. *Трибуна* 28: 3.
- Рес. Каваја. 1921. „Зенит”. *Покрећ* 31: 3–4.
- Ред. Јединство. 1921. „Зенитизам. Најновији правац у уметности”. *Јединство* 624: 3.
- Суботић, Ирина 1996. „Типографска и ликовна решења Зенита и зенитистичких

- издања”. У: Голубовић, Видосава (ур.). *Српска авангарда у историји*. Београд, Институт за књижевност и уметност: 443–454.
- Тешић, Гојко. 1991. *Српска авангарда и идеолошки контексти*. Нови Сад: Светови.
- Тешић, Гојко. 2009. *Српска књижевна авангарда, књижевноисторијски контексти (1902–1934)*. Београд: Институт за књижевност и уметност.
- Токии, Бошко. 1921а. „Мој зенитизам”. *Југословенска гива* 34: 539–541.
- Токии, Бошко. 1921б. „Зенић и наша књижевност”. *Кријишка* 11–12: 414.
- Томашић, Станко. 1921. „Зенит”. *Југословенска гива* 28: 153–154.
- Циндори Шинковић, Марија. 2007. *Ендре Аги у српској књижевности (1906–2006)*. Београд: Институт за књижевност и уметност.

Ivana I. Miljak

CRITICISM CONCERNING BOŠKO TOKIN IN THE CONTEXT OF ZENITISM

Summary

The work of Boško Tokin in the zenitist movement was most written about in the year when the movement was established. In the following year, 1922, only a few reviews were published, and afterwards not more than one study during one year. Until the 1960s only Rade Drainac wrote about Tokin's role in zenitism, in 1923 and 1938, and in 1961 a short review on that role was published. It has been only since the 1980s that the writing about Boško Tokin in the context of zenitism has become more studious, and this has continued until 2012. Also, Tokin's part of the manifesto, as well as his withdrawal from the movement, were written about to the greatest degree. That topic was explored for the most part from the literary-historic point of view, but it was also interpreted from the painting and sociological point of view. The authors that have regarded Tokin's zenitist work most comprehensively are Radovan Vučković, Radomir Konstantinović i Vidosava Golubović. Out of all the reviews, the only negative ones are those written by Ljubomir Micić. Tokin's zenitist work was discovered in the 1980s, as well as the other avant-garde writers and their works. What is more, literary historians and critics which contributed to the discovery of avant-garde the most, were also the ones who contributed to the discovery of Tokin's role within zenitism. Hence, the attitude of criticism towards Tokin's work in the avant-garde movement corresponds to the attitude of criticism towards the avant-garde literature in general.

Key words: Boško Tokin, zenitism, *Zenit* magazine, avant-garde, critical thought.